

ศาสตราจารย์วันสมัย

เป็นเพื่อนกับท่านอาจารย์วันสมัยเป็นเด็ก

- ท่านบวชก่อนแต่ในปีเดียวกัน ท่านบวชก่อนเดือน •

อาจารย์วัน (วัน อุตโตโม) นี้เล่นกันมาตั้งแต่เป็นเด็ก อยู่คนละบ้าน อาจารย์วันอยู่บ้านตาลโกน แต่นานท่านอยู่ติดหมู่บ้านเรา เอาควายเอาวัวไปเลี้ยง.. ต่าเก่ง.. ท่านบวชก่อนแต่ในปีเดียวกันนั้นแหละ ท่านบวชก่อนเดือน ไม่เคยได้จำพรรษาด้วยกัน หลวงพ่อบวชแล้วก็หนีมาเมืองอุบลฯ ไม่ได้เจอใครอีกแล้ว มาเจอกันตอนบวชเป็นพระแล้ว

สมัยที่หลวงพ่อยังเป็นเด็กอยู่ อาจารย์เคยเล่าให้ฟังว่า ท่านขึ้นไปบนภูเขาตรงวัดอาจารย์วันนี้แหละ แถวนั้นเขาเรียกว่าถ้ำพระ ในถ้ำนั้นมันมีพระพุทธรูปเงิน พระพุทธรูปทอง ท่านขึ้นไปไหว้พระ ท่านไปเห็น พระธาตุคงกรรมฐานนอนตายที่พลาญหิน บาดรดั่งเอาไว้ทางด้านศีรษะ แล้วผ้าครองของท่านก็ตั้งวางอยู่ ร่างกายของท่านนอนห่มจีวรอยู่ แต่กะโหลกหลุดออกมาจากกันแล้ว โดยไม่มีใครไปพบ ที่นี้ท่านอาจารย์ไป เห็นเข้าท่านก็เลยหาหินหาอะไรมาทำฌาปนกิจศพ แล้วเก็บเอากะโหลกท่านไปเก็บเอาไว้ในถ้ำ นั้นเรียกว่า ท่านยอมตาย เมื่อก่อนนี้มันมีแต่ป่าช้าดงเสือทั้งนั้น แล้วที่นี้พระตายแล้วสัตว์ไม่ไปกิน ก็คงเป็นเพราะบารมี ของท่าน อย่างน้อยอีแรง อีกา จะต้องมาจิกกิน อันนี้ทุกสิ่งทุกอย่างยังปกติอยู่ แต่ว่ากระดูกหลุดออกจาก กันเป็นท่อน ๆ

ความยุติธรรมบนแผ่นดิน

- เพราะฉะนั้นผู้ปกครองต้องมีจิตใจเที่ยงธรรม •

สมัยหลวงพ่อยังเป็นเด็กน้อยนี้ เรียนหนังสืออยู่ประถม ๖ ไปเห็น ปี คือใบเสร็จ ใบเสียส่วยรัชชูปการ ของอา เมื่อก่อนนี้ราษฎรทั้งหลายนี้เสียเงินรัชชูปการเพียง ๓ บาท แต่ละครายหัวชายฉกรรจ์ ไปอ่านอยู่ใน นั้น นายเคียบ อินหา ลัญชาติลาว บังคับไทย นี่ยังเป็นอยู่นะ เปลี่ยนการปกครองสมัย พ.ศ. ๒๔๗๕ ในสมัย ที่พระยามโนปกรณ ๗ เป็นนายก หรือพระยาพหล ๗ เป็นนายก ก็ยังลัญชาติลาว บังคับไทยอยู่ พอมาถึงสมัย ของ จอมพล ป. แก้วใจรัฐธรรมนูญใหม่ คนไทยมีหนึ่งเดียวไม่แบ่งแยก จึงลบลคำว่าลัญชาติลาว บังคับไทย มีแต่ลัญชาติไทย บังคับไทย นับถือพระพุทธศาสนา

...ใครไปซื้อหนังสือ ดีได้ ที่ในหลวงทรงแปลออกมานั้นจะรู้ข้อเท็จจริง เพราะฉะนั้นผู้บริหารประเทศ ชาติบ้านเมือง ทำอย่างไรประชาชนคนไทยจะเข้าใจกันดีว่าเราคือสายเลือดเดียวกัน นี่ปัญหาใหญ่ มันอยู่ตรงนี้ ถ้าหากยังรู้สึกแบ่งแยกกันอยู่แล้ว ถึงบางยุคบางสมัยเด็กเล็กมันมีการศึกษาดีขึ้น วะ..กูนี่ลาว กูนี่แขกมลายู กูบ่แม่คนไทยนี่หว่า ประเดี่ยวนั้นก็ก่อการปฏิวัติแบ่งแยกดินแดนขึ้นมา บ้านเมืองก็วุ่นวาย ใหญ่เลยละ

เพราะฉะนั้นผู้ปกครองต้องมีจิตใจเที่ยงธรรม หนังสือดีได้ นี่เป็นประวัติศาสตร์ของเชคโกสโลวาเกีย เชคโกสโลวาเกียประกอบด้วยคนหลายลัญชาติ ประกอบขึ้นเป็นประเทศ ยุคใดที่ผู้ปกครองไม่เที่ยงธรรม ราษฎรจะกระด้างกระเดื่อง ก่อการปฏิวัติขึ้นมา ที่นี้พอมานึกถึงเมืองไทยเราเนี่ย อีสานทั้งหมดเดิมก็เป็นลาว

ตั้งแต่ศรีสะเกษจนกระทั่งจรดจังหวัดตราด จรดทะเล ก็เป็นเขมร ทางภาคเหนือก็เป็นไทยใหญ่ ชีกตะวันตก แลบทะเลอันดามันก็เป็นพม่า กะเหรี่ยง ใจกลางของประเทศก็คือมอญ แขกครัว ทางใต้ก็แขกมลายู ชาวมาเลเซีย บ้านเมืองเราก็ประกอบด้วยคนหลายสัญชาติ ประกอบกันขึ้นเป็นประเทศ เพราะฉะนั้นสิ่งที่คุณบริหารประเทศจะพึงทำ คือให้ความยุติธรรมเท่าเทียมกัน

ความไฝ่ฝัน

- รถเก๋งคันไหนผ่านมา..กูจะขี่มันให้ได้ •

ไอ้เรื่องรถยนต์รถเก๋งนี่ใจมันทนงตั้งแต่เป็นเด็ก รถเก๋งคันไหนผ่านมา..กูจะขี่มันให้ได้ จนกระทั่งให้เขาซื้อเด็กขี่ควายตั้งไว้ดู หลวงพ่อให้คนไปซื้อรูปปั้นเด็กขี่ควายมาไว้ในกุฏิที่วัดป่าสาละวัน ดู..กลัวมันจะลืมหูลืมตา เออไว้กระตุนเตือนใจ กลัวมันจะลืมหูลืมตา

อดีตสุขทางใจ ปัจจุบันสุขทางวัตถุ

- สุขอิงวัตถุสิ่งของ ไม่ใช่ความสุขที่เกิดขึ้นจากจิตจากใจจริง ๆ •

สมัยหลวงพ่อนุ่ม ๆ น้อย ๆ อยู่ วัตถุไม่ค่อยมีมาก แต่สมัยก่อนมีความร่มเย็นเป็นสุขมากกว่าสมัยปัจจุบันนี้ที่มีวัตถุมาก ๆ ในสมัยก่อนมันร่มเย็นเป็นสุขมากกว่าสมัยปัจจุบันนี้ แม้แต่ความเป็นอยู่ของชาว

รูปปั้นเด็กขี่ควายที่หลวงพ่อกับคนไปซื้อมาไว้ในกุฏิที่วัดป่าสาละวัน

บ้านโดยทั่ว ๆ ไป ยกตัวอย่างเช่น กรณีพิพาทเกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างพี่น้อง ถ้ามีการขัดผลประโยชน์ขึ้นมา คนเฒ่าคนแก่เขาประชุมกัน วินิจฉัยตัดสินความกลางบ้านกัน ไม่เคยถึงโรงถึงศาลกัน ก็รู้สึกว่าเขาอยู่กันอย่างสงบ ถึงแม้ว่าในด้านวัตถุ ในด้านวิทยาศาสตร์จะไม่เจริญก็ตาม แต่ก็รู้สึกว่าเขาอยู่เย็นเป็นสุขสงบสบายดี

ทีนี้ถ้าจะเทียบกับความเป็นอยู่ของคนในปัจจุบันนี้ คนในปัจจุบันนี้อาจจะเก่ง อาจจะมีความสามารถเหนือกว่าคนในสมัยนั้น แต่เข้าใจว่าหาความสุขได้น้อยมาก คนในสมัยก่อน สมัยโบราณนี้ มันจะเป็นความสุขทางใจมากกว่า แต่มาปัจจุบันนี้มีแต่ความสุขอิงอามิส อิงวัตถุ เรียกว่าอามิสสุข สุขอิงอามิส สุขอิงวัตถุ สิ่งของ ไม่ใช่ความสุขที่เกิดขึ้นจากจิตจากใจจริง ๆ

ตั้งปณิธาน

- “เราจะบวชตลอดชีวิต” •

ก่อนจะได้บวชเณรมันก็คิดขึ้นมาเอง คิดตามประสาเด็ก ๆ แต่ก็มีหลักธรรมอยู่โดยที่เราไม่รู้ตัว จิตมันก็คิดขึ้นมาว่า “เออ! นี่เราเกิดมาคนเดียว ในท้องพ่อท้องแม่ของเราเรามีเราคนเดียว พี่น้องก็ไม่มี ถ้าเราอยู่เป็นฆราวาส ถ้าเรามีลูกมีเต้า ถ้าพ่อมันก็ตาย แม่มันก็ตาย ใครหนอจะเอาลูกเรามาเลี้ยง อันนี้พ่อแม่เราตาย ปู่ย่า ตายาย พี่น้อง อา ป้าลุง ของเราก็ก็นี่ เขายังอุตส่าห์เก็บเอาเรามาเลี้ยง แต่ที่เราตัวคนเดียว ใครจะมารับผิดชอบลูกเต้าของเรา”

ตั้งแต่บัดนั้นมา เราก็ตั้งปณิธานว่า “เราจะบวชตลอดชีวิต” ตอนที่ไปบวชนั้นอายุย่าง ๑๕ ปี เพิ่งเรียนจบประถมปีที่ ๖ ประถมปีที่ ๖ สมัยนั้นไปเป็นครู เป็นข้าราชการก็ได้ ทีนี้ครูเขาก็ชวนให้เป็นครูสอนอยู่ในโรงเรียน เขาจะวิ่งเต้นช่วยบรรจุให้ หลวงพ่อก็บอกว่าได้ตัดสินใจแล้วแน่แล้วจะไปบวช

ที่หลวงพ่อบวชนี้เพราะหลวงพ่อคิดว่ามีความทุกข์ โลกนี้มีแต่ความทุกข์ จึงแสวงหาทางพ้นทุกข์ ความรู้สึกมันเป็นเช่นนั้นในขณะนั้น แต่ว่าความรู้สึกทุกข์ทรมานตามความรู้สึกสามัญสำนึกธรรมดา มันมีอยู่ตั้งแต่เริ่มรู้เตียงสามา คือความรู้สึกน้อยอกน้อยใจว่า เราขาดพ่อขาดแม่ ขาดความอบอุ่น แม้แต่ไปเล่นกับเพื่อนบ้าน บางทีเขาก็โมโหให้ บางทีเขาก็ด่า “ไอ้ลูกไม่มีพ่อแม่สั่งสอน” อะไรทำนองนี้ มันก็รู้สึกกระทบกระเทือนจิตใจ มีความรู้สึกอยู่เช่นนั้นตลอดมา จนกระทั่งบวชเณร

สมัยเด็ก ๆ หลวงพ่อเคยเหงาเหมือนกัน แต่ไม่ถึงกับทุกข์ มันไปเหงาตรงที่ว่าพอได้ยินคนข้างบ้านเขาเอิ้น (เรียก) แม่ พ่อ ละเหงาทันที เราไม่มีพ่อแม่เรียกกับเขา

อุปฐากครูบาอาจารย์

- รับใช้ท่านพระครูโพธิภูมิไพโรจน์ (หมุน โพธิญาณ) •

ก่อนบวชได้เข้ามาปฏิบัติรับใช้ท่านพระครูโพธิภูมิไพโรจน์ (หมุน โพธิญาณ) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาส

ท่านพระครูโพธิภูมิไพโรจน์ (หมุน โพธิ์ภาโณ)

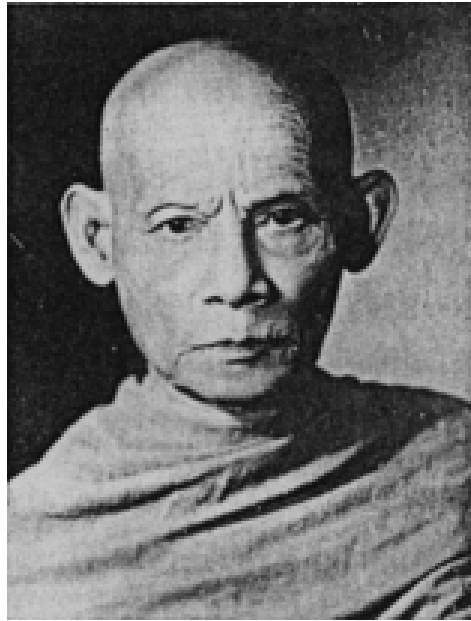
วัดอินทสุวรณ์ เป็นวัดทางฝ่ายมหานิกาย แต่มีข้อวัตรปฏิบัติเคร่งครัดตามแบบพระป่า เพราะท่านอาจารย์หมุนได้ศึกษาอบรมและได้แนวทางปฏิบัติมาจากท่านอาจารย์เสาร์ อาจารย์มั่น วัดอินทสุวรณ์แห่งนี้ เป็นวัดบ้านก็จริงแต่เป็นรมณีสถานเหมาะแก่การประพฤติปฏิบัติสมณธรรมอย่างยิ่ง มีพระรุดงคกรรมฐานแวะเวียนมาบ่อยครั้ง เจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านปริยัติและปฏิบัติ เป็นสถานที่บูรพาจารย์มี หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น เป็นต้น เคยรุดงค์ผ่านมาอาศัยวิเวกพักพิงเป็นครั้งคราว ได้แนะนำสั่งสอนให้ชาวบ้านเลิกลัทธิผี ให้หันเหจิตใจเข้าสู่พระไตรรัตน์ วัดอินทสุวรณ์จึงเป็นแผ่นดินธรรมแห่งหนึ่งในอดีต

บวชเณรครั้งแรก

- ชีวิตนี้จะไม่กลับมาใส่กางเกงอีก •

บรรพชาเป็นสามเณรตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๙ อายุ ๑๕ ปี ที่วัดอินทสุวรณ์ บ้านโคกพุทรา ตำบลตาลเนิน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร โดยมีพระครูพิบูลย์ธรรมจันทร์เจ้าคณะอำเภอสว่างแดนดินเป็นพระ

๒๕๖๕

เจ้าคุณธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล)

อุปัชฌาย์ การบรรพชาครั้งนี้เป็นการบรรพชาในคณะมหานิกาย ได้ศึกษาทางด้านปริยัติธรรมจนสอบได้นักธรรมตรีในปีนั้น

ตอนนั้นไปบวช อุปัชฌาย์คือพระครูวิบูลย์ธรรมชั้นร์ เจ้าคณะอำเภอในเขตสว่างแดนดินมีพระอุปัชฌาย์ ๒ องค์ เมื่อก่อนอุปัชฌาย์ไม่ได้ตาชด้นเหมือนอย่างเดี๋ยวนี้ เวลาจะบวชก็ต้อง โนน...รวมกันเยอะๆ แล้วก็ไปบวช โดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมยุตมี**เจ้าคุณธรรมเจดีย์ (จุม)** เป็นอุปัชฌาย์องค์เดียว สกลนครนี้ต้องไปบวชที่อุดร ฯ ที่นครพนมก็มีหลวงปู่จันทร์ ใครอยู่ใกล้ทางไหนก็ไปบวชทางนั้น เวลาไปบวชแต่ละที่ที่ต้องรวมภาคเป็น ๑๐, ๒๐, ๓๐ แห่งกันไป แต่ว่า สมัยก่อนนี้ญาติโยมที่เอาลูกเอาเต้าไปฝากฝังครูบาอาจารย์ ฝากแล้วเขาไม่ยุ่งด้วย เครื่องบวชอะไรนี้ครูบาอาจารย์เห็นสมควรแล้วท่านจัดให้ แต่จะต้องบวชเป็นตาผ้าขาวฝีกอบรมอยู่อย่างน้อย ๑ ปี จึงจะได้บวช

พอวันไปบวช เครื่องแต่งตัวชุดที่ใส่ไปบวช พอผลัดเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวออก พับ ๆ แล้ว ยื่นให้ลูกศิษย์พระอุปัชฌาย์ แล้วบอกกับเขาว่า “นี่เพื่อน เอาเสื้อผ้ากางเกงชุดนี้ไปใส่แทนเราด้วย เราจะไม่มีย้อนกลับมาใส่มันอีกแล้วชั่วชีวิตนี้” เสร็จแล้วก็โกนผม ตอนนั้นผมเรายาว ๆ ยังเป็นผมจุกอยู่ ตอนนั้นเป็นนักเรียน เขายังนิยมไว้ผมจุก เสร็จจากโกนผมแล้วเราก็เข้าโบสถ์ บวชด้วยจิตใจที่รู้สึกไปร้องสบายหายอึดอัด มันคล้าย ๆ กับว่า ชีวิตเรากำลังเดินทางโดยถูกต้อง

เมื่อได้บวชเณร ด้วยความที่ได้เห็นทุกข์ในชีวิตจนแจ่มชัด พิจารณาว่า “เราเป็นลูกคนเดียวของพ่อแม่ เมื่อสิ้นท่านก็แทบจะเอาชีวิตไม่รอด ต้องต่อสู้ทุกข์ทนลำบากมากมาย ถ้าเราเกิดมีทายาทเขาอาจต้องประสบทุกข์เช่นนี้ก็ได้อ”

ศาสตราจารย์ ดร. กฤษณา อโศกสิน

ดังนั้น เมื่อตั้งปณิธานว่า “ขึ้นชื่อว่าทนายทจะไม่ให้มี” หลังจากทำพิธีบวชเสร็จได้แจกเสื้อกางเกงให้เพื่อน ๆ ด้วยความตั้งใจว่า “ชั่วชีวิตนี้เราจะไม่กลับมาใส่กางเกงอีก” ความคิดที่จะลาสิกขาจึงไม่เคยมีอยู่ในจิตใจของเรา

เป็นเนรเทศครั้งแรก

• เรื่องพระเวสสันดรชาดก กัณฑ์ กุมาร •

ในสมัยพุทธกาลนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว พระองค์จึงได้เสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นพระอรหันต์ พระบรมวงศานุวงศ์และชาวเมืองได้ออกมารับเสด็จกันมากมาย มีพระบรมวงศานุวงศ์บางท่านไม่ทำความเคารพในพระองค์ พระบรมศาสดาได้ทรงเห็นอาการของพระญาติวงศ์กระด้างกระเดื่องเช่นนั้น จึงได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์โดยเสด็จเหาะขึ้นสู่อากาศ และเปล่งฉัพพรรณรังสี พระราชาบิดาทอดพระเนตรเห็นดังนั้น จึงกราบไหว้พระราชโอรส และพระญาติวงศ์ทั้งหลายก็กราบไหว้ตาม ๆ กัน ขณะนั้นได้เกิดเมฆตั้งเค้ามืดครึ้มขึ้น แล้วเกิดฝนเรียกว่า “ฝนโบกขรพรรษ” ตกลงมา ฝนนี้มีน้ำเป็นสีแสด ใครปรารถนาจะให้เปียกก็เปียก ถ้าใครไม่ปรารถนาจะให้เปียกก็ไม่เปียก เมื่อคนทั้งปวงเห็นดังนั้นก็แปลกใจมาก ภิกษุทั้งหลายต่างพากันสนทนาถึงสิ่งมหัศจรรย์ ว่าคงเป็นพุทธานุภาพของพระพุทธองค์แน่นอน พระบรมศาสดาจึงได้ตรัสว่า ฝนนี้ เรียกว่าฝนโบกขรพรรษ หาได้เกิดขึ้นเพียงครั้งนี้ครั้งเดียวไม่ ในกาลก่อนครั้งทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ฝนนี้ก็ได้ออกมาแล้วในหมู่สมณพราหมณ์พระญาติ พระภิกษุทั้งหลายจึงได้ทรงวิงวอนให้พระพุทธองค์ตรัสเล่า พระองค์จึงตรัสพระชาติดังกล่าวคือ “**พระเวสสันดร**” ให้พระภิกษุและพระประยูรญาติฟัง

เนื้อเรื่องเดิมของเวสสันดรชาดก มีมาในพระบาลีเป็นพระพุทธรวณะแท้ ความที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกบาลีนั้นอยู่ในรูปคาถา คือคำร้อยกรอง ต่อมาบรรพบุรุษของเราทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรได้เห็นพ้องต้องกันว่าเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องที่เหมาะสมจะเชิดชูขึ้นเป็นหลักประธานในการเสริมสร้างอริยาคัยของคนในชาติ จึงได้มีการแปลเวสสันดรชาดกออกสู่ภาษาไทย ตั้งแต่ยุคสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี

ครั้นมาในยุคกรุงศรีอยุธยา **สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ** ได้โปรดเกล้าให้ประชุมบรรดานักปราชญ์ราชบัณฑิต แต่งเวสสันดรชาดกเป็นคำกลอน ความในพระราชพงศาวดารจดหมายเหตุกล่าวไว้ว่า ได้กระทำเมื่อ **ปีชกาล จุลศักราช ๘๔๔ ตรงกับพุทธศักราช ๒๐๒๕** ทั้งนี้ก็ด้วยมีพระราชประสงค์ที่จะโน้มน้าวจิตใจของประชาชนพลเมืองให้สนใจในเวสสันดรชาดกมากยิ่งขึ้น ต่อมาในแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรมระหว่างพุทธศักราช ๒๑๔๔-๒๑๗๐ ก็ได้โปรดให้แต่งมหาชาติคำหลวงขึ้นอีกชุดหนึ่ง

น่าสังเกตว่าเวสสันดรชาดกนั้น เป็นที่ทรงเลื่อมใสและเลื่อมใสของบุคคลชั้นนำของชาติไทยอย่างที่สุด เพราะเรื่องราวในเวสสันดรชาดกนั้นมีคุณค่าประดุจเพชรเม็ดงามที่สามารถนำไปประยุกต์เข้ากับชีวิตประจำวันได้ทุกระดับ เป็นตัวอย่างแห่งการปฏิบัติราชการตลอดจนการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศ คือ **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล**

ที่ ๔, เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงชินวราลงกรณวิมล, พระเทพโมลี (กลั่น), พระยาธรรมปรีชา (บุญ), ขุนวราภวาทวิจิตร เป็นต้น

บทพระราชนิพนธ์และบทประพันธ์เหล่านั้น กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้เป็นหนังสืออ่าน กวีนิพนธ์แทบทั้งสิ้น อนึ่งคำว่า “ชาดก” หมายถึงเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยชาติ เป็นพระโพธิสัตว์ หาใช่นิยาย หรือนิทานปรัมปราดังบางท่านเข้าใจไม่ ชาดกนั้นมีทั้งสิ้น ๕๕๐ ชาดก เรื่อง ยาวมี ๑๐ เรื่องที่เรียกว่า “พระเจ้าสิบชาติ” จัดอยู่ในคัมภีร์มหานิบาตพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย

การเทศน์มหาชาติ จัดเป็นพระราชพิธีประจำปี คือ ระหว่างเดือน ๑๑ เดือน ๑๒ และเดือนอ้าย ถือกันว่าใครได้ฟังเทศน์มหาชาติจนครบทุกกัณฑ์ จะได้รับอานิสงส์ยิ่งใหญ่ แม้น้ำมนต์ที่ตั้งไว้ในพิธีเทศน์ก็ เป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ อาจชำระล้างอัปมงคลทั้งปวงได้ ธงชัย กล้วย อ้อย และสิ่งของที่เข้าพิธีเทศน์มหาชาติ ก็เชื่อว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์

ความนิยมเทศน์ ก็นิยมกันมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยา เดิมแต่งเป็นภาษามคธมี คาถาพันหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “พระคาถาพัน” ปัจจุบันแต่งเป็นร้อยยาว พิธีเทศน์ของราษฎร นิยมทำในวัน ออกพรรษา (เดือน ๑๑) นิยมฟังให้จบในวันเดียว แต่ปัจจุบันขึ้นอยู่กับความสะดวก มิใคร่ถือฤดูกาลเป็น เกณฑ์เช่นแต่ก่อน

เครื่องกัณฑ์เทศน์ ประกอบด้วยส้มลูกลูกไม้ ขนม และกล้วย อ้อย เป็นพื้น และมีขันเรียกว่า “ขันประจำกัณฑ์” สำหรับเจ้าภาพติดเครื่องกัณฑ์ และคนที่ไม่ใช่เจ้าภาพนำเงินมาใส่ขันนั้น เมื่อถึงกัณฑ์ ของใครก็ไปประจำอยู่ที่ใกล้พอสมควรกับพระเทศน์ สถานที่ที่จะเทศน์มักเอาต้นกล้วยอ้อยมาประดับ ตกแต่ง บางทีก็มีนกใส่กรง ปลาใส่อ่าง ทั้งนี้ เพื่อให้คล้ายกับท้องเรื่องเกี่ยวกับป่าและมีฉัตรธงปัก เพื่อแสดงว่าเป็นเรื่องของกษัตริย์ อนึ่งเจ้าของกัณฑ์มักเตรียมเอารูปเทียนเท่ากับคาถาประจำกัณฑ์ เช่น กัณฑ์ทศพรมี ๑๙ คาถา ก็นำรูปเทียนมาอย่างละ ๑๙ ดอก เมื่อจบกัณฑ์จะประโคมเพลงพิณพาทย์ ประจำกัณฑ์รับ

สามเณรพุทธเทศน์กัณฑ์กุมาร

- ความย่อ... ตอนว่าด้วยชูชกเข้าเฝ้าทูลขอสองกุมารกัณฑ์ ชาลี •

ชูชกไปถึงสระโบกขรณีเวลาจวนค่ำมองเห็นช่อฟ้าอยู่ลิบ ๆ แต่มาคิดเห็นว่า ถ้าจะเข้าไปทูลขอ กัณฑ์ ชาลี ในเวลาที่นางมัทรีอยู่เห็นจะไม่ได้ รอไว้รุ่งขึ้นให้พระนางออกไปป่าเสียก่อนดีกว่า เพราะธรรมดา สตรีมักจะมีนิสัยเหนียวแน่น เมื่อสามีจะทำทานมักทำลายเสีย คิดเช่นนั้นแล้วชูชกจึงปีนขึ้นไปนอนบน ชะง่อนเขาเพื่อให้พ้นภัยจากสัตว์ร้ายในคืนวันนั้น

พระนางมัทรีทรงพระสุบินนิมิตว่า มีบุรุษกำยำล่ำสันคนหนึ่งถือดาบพุ่งประตูเข้ามาแล้วดัดแขนควัก นัยน์ตา และแหะออกควักเอาดวงใจ พระนางตกใจตื่นขึ้นรีบเสด็จไปเฝ้าพระเวสสันดรขอให้ช่วยทำนายฝัน พระเวสสันดรทรงทราบเหตุว่าวันรุ่งขึ้นจะมีมาจากมาขอกัณฑ์ ชาลี ครั้นจะทำนายไปตามจริง ก็กลัว

พระนางมัทรีจะไม่ยอมจากสองกุมาร จึงทำนายโดยโหวทกรลบเกลื่อนเสียว่า การที่ฝันเช่นนี้ก็เพราะแต่ก่อนนางได้รับความสุขสบาย ครั้นมาตกทุกข์ได้ยาก ธาตุทั้งสี่วิปริตไปจึงได้สุบินนิมิตผิดประหลาดเช่นนั้น พระนางมัทรีก็ยังไม่ไว้วางพระทัย

ครั้นรุ่งขึ้นพระนางก็ปลุกกัณหา ซาลิ ขึ้นสร่งน้ำให้ แล้วรำพันสั่งสอนและพามาฝากฝังแก่พระเวสสันดร เมื่อเสร็จแล้วก็ไปหาผลไม้ในป่า ฝ่ายชูชกครั้นรุ่งขึ้นเชาก็เดินทางไปยังพระอาศรมพระเวสสันดร เมื่อพระเวสสันดรเห็นก็ให้ซาลิและกัณหาออกไปเชิญเข้ามา ชูชกจึงชูเด็กทั้งสองเพื่อให้กลัวโดยคิดว่าเมื่อขอไปได้แล้วจะได้ใช้สอยง่าย ก่อนที่ชูชกจะทูลขอพระซาลิ-กัณหาจากพระเวสสันดร ได้พูดหวานล้อมชักเอาแม่น้ำทั้งห้า (คงคา, ยมuna, อจิรวดี, สรรภู, มหิ) เข้ามาเปรียบน้ำพระทัยอันเต็มไปด้วยความกรุณาของพระเวสสันดรเสียก่อน แล้วจึงขอต่อภายหลัง

พระเวสสันดรขอให้หรือพระนางมัทรีก่อน ชูชกว่าไม่ได้ เพราะวิสัยสตรีย่อมมีความเสียดายที่ไหนจะยอมให้ พระเวสสันดรจึงขอให้ชูชกไปสุ่สำนักพระเจ้ากรุงสญชัย เพื่อจะได้รับพระราชทานทรัพย์สมบัติ แต่ชูชกทูลว่าไม่ได้เพราะพระเจ้ากรุงสญชัยจะหาว่าล่อลวงเอาพระราชชนดดาไปอาจจะต้องโทษ ดังนั้น จึงขอพาสองกุมารไปสุ่เมืองกลิงคราษฎร์เสียในวันนี้ทีเดียว เมื่อกัณหา-ซาลิได้ทราบดังนั้นก็กลัว จึงพากันหนีไปซ่อนอยู่ในสระบัว เวลาถึงก็ถอยหลังลงไป แล้วเอาใบบัวมาบังตัวเสียเพื่อมิให้เห็น ครั้นชูชกแลหาไม่เห็นสองกุมารก็แกล้งตัดพ้อพระเวสสันดรว่า พักหน้าให้ลูกหนี และหาว่าพูดจาตลบตะแลงต่าง ๆ พระเวสสันดรจึงออกตามรอยเท้าไปถึงสระก็ทรงทราบว่า สองกุมารอยู่ในสระบัวนั้น จึงตรัสเรียกให้ขึ้นมาโดยรำพันว่าเราเป็นลูกกษัตริย์ไม่ควรให้ใครมาตีเตียนได้ และกล่าวเปรียบเทียบสองกุมารเป็นสำเภา ซึ่งจะนำพระองค์ให้ไปถึงพระนิพพาน ขอให้ขึ้นมาช่วยยกบิณฑุรทานด้วย พระซาลิก็ขึ้นมา พระองค์จึงตรัสเรียกแก้วกัณหา แก้วกัณหาก็ขึ้นมา

สองกุมารกอดพระบาทพระบิดา แล้วทั้งสามกษัตริย์ก็ทรงกันแสง พระเวสสันดรจึงคาดค่าสองกุมารแล้วมอบให้เป็นทานแก่ชูชกไป ขณะนั้นก็บังเกิดมหัศจรรย์แผ่นดินไหว ฝูงสัตว์ต่างพากันแตกตื่น เขาพระสุเมรุก็เอนเอียง น้ำในมหาสมุทรก็บันดาลฟุ้งเป็นฟองฝอย พญานาคขึ้นมาลอยอยู่บนผิวน้ำ พญาครุฑบินขึ้นเล่นลมบ้าง อากาศเกิดวิปริตและฝนตก เทวดาทั้งหลายพากันอนุโมทนา เมื่อชูชกได้รับพระราชทานสองกุมารแล้ว ก็เขียนติดต่อหน้าพระเวสสันดร พระองค์ก็ทรงนั่งเสีย พระซาลิจึงหันหน้ามารับทุกข์กับกัณหา และเมื่อถูกชูชกเขียนตีมาก ๆ เข้า สองพระกุมารก็รำพันถึงเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับบิดามารดากับบุตร พระเวสสันดรเมื่อได้ยินคำรำพัน ประจวบกับเห็นเหตุการณ์ที่รุนแรงเช่นนั้น ก็เกิดโทสะคิดจะฆ่าชูชกเสีย เพราะชูชกตีสองกุมารต่อหน้าพระองค์โดยมิได้ยำเกรง และเปรียบชูชกเหมือนเบ็ด พระองค์ดุจปลา สองกุมารดุจน้ำ พระโพธิญาณเปรียบประดุจไซ ว่าชูชกทำเช่นนั้นเหมือนกับพรานเบ็ดมาตีปลาหน้าไซ กระพุ่มน้ำให้ปลาตื่น คือมิให้พระองค์อันเป็นเสมือนปลาเข้าไปยังไซ คือ พระโพธิญาณ แต่ในที่สุดพระองค์ก็ทรงระงับโทสะเสียได้ ชูชกจึงพาสองกุมารและเขียนตีเรื่อยไป พอเวลาพลบค่ำย่ำสนธยาศ พราหมณ์ก็พาสองดรุณเยาเวเรศ ล้วงลับประตูป่าโดยประการดั่งแสดงมาฉะนี้แล